

Optællingsvejledning for Stor Hornugle anvendt i DOF's Caretakerprojekt

Ynglefugle

Moniteringsvejledning for Stor Hornugle i DOF's Projekt Truede og Sjældne Ynglefugle (DATSY), udarbejdet af Mikkel Willemoes & Hans Pinstrup, september 2007.

Indledning

Flere af vore velkendte og iøjefaldende ynglefugle, som generationerne før os betragtede som en naturlig del af det danske landskab, lever i dag en trængt tilværelse. Det gælder især en række rovfugle samt flere hede- og engfugle. Indsamling af data og viden om de truede og sjældne ynglefugle er vigtig for at kunne modvirke, at disse arter forsvinder fra det danske landskab. Siden 1998 har DOF derfor overvåget Danmarks mest truede og sjældne ynglefugle (DATSY-projektet). Projektet løber foreløbig til og med år 2008. Som led i projektets fase 2 udarbejdes der en moniteringsvejledning for hver af de 41 projektarter. Ideelt set skal vejledningen fungere som:

dokumentation af metoderne anvendt i ♣ overvågningen og dermed referenceværk for forskere/myndigheder
vejledning ♣ for ornitologer og optællere i den fremtidige overvågning
håndbog for ♣ artskoordinatoren

Moniteringsvejledningen skal være et levende dokument og vil blive opdateret løbende med den nyeste erfaring med overvågning af arten.

Artsbeskrivelse og ynglebiologi

Stor hornugle er Europas største ugle og er med sin vægt på 2-4 kg ti gange tungere end skovhornuglen. Arten har lange, brede fjerhorn, mens fjerdragten er noget varierende. Den skandinaviske race kan således både have ensfarvet mørkebrun overside og være dækket af store sorte pletter. Stor hornugle er udpræget skumrings- og nataktiv, og lever i områder, hvor mennesker sjældent færdes, hvorfor den kan være svær at få at se. I parringstiden (især i perioden januar-marts) vil man dog ofte kunne høre artens dybe "uuhu"-stemme, der kan høres op til 4 km væk. Læs mere om stor hornugle og hør stemmen på DOFs hjemmeside:

<http://www.dofbasen.dk/ART/art.php?art=07440>

Stor hornugle findes i hele Europa, dog ikke på de Britiske Øer. Udbredelsesområdet strækker sig mod nord til trægrænsen, østover gennem store dele af Asien til Stillehavet, og ned til det nordlige Afrika. I Danmark yngler stor hornugle kun i Jylland (pr. 2007), hvor der er registreret ynglepar i alle landsdele. Det er generelt en standfugl, men især ungfuglene kan strejfe op til 100 km. I Danmark blev stor hornugle udryddet i slutningen af 1800-tallet som følge af intensiv jagt og ægsamling. I 1984 genindvandrede den, da et par slog sig ned i det nordlige Sønderjylland. Indvandringen skete som et resultat af et omfattende projekt med udsætning af stor hornugle i Nordtyskland. Siden er bestanden vokset langsomt til syv par i 1992, 13 par i 1994 og lå i mange år stabilt på 20-24 par registreret. I de senere år er bestanden dog vokset yderligere, og var på 35 par i 2006. Den totale bestand skønnes at være på 50 par, da arten er vanskelig at registrere. På europæisk plan er arten generelt i tilbagegang i Syd- og Østeuropa, men i fremgang i nord på grund af udsætningsprogrammer. Stor hornugle er optaget på den danske Rødliste, kategoriseret som "næsten truet".

I Danmark har arten traditionelt foretrukket at yngle på skrænter i grusgrave, hvor reden placeres direkte på jorden. I de senere år er der dog en del par der har ynglet i gamle rovfuglereder i større skove og plantager med begrænset menneskelig aktivitet. I 2006 var to tredjedele af de kendte reder placeret på skrænter eller bygninger i råstofgrave, mens den sidste tredjedel ynglede i gamle rovfuglereder. Dette skift af redeplacering, gør rederne vanskeligere at finde, men det mindsker til gengæld risikoen for prædation fra f.eks. hunde.

Stor hornugle bygger ikke selv rede. Hvis æggene lægges direkte på jorden skræbes der en lille smule inden æggene lægges. Fuglene kan have flere redesteder inden for et territorium, der kan skiftes mellem fra år til år. De normalt 2-4 æg lægges i første halvdel af marts, og ruges herefter på i 34-36 dage af hunnen alene. Rugningen startes når første eller andet æg er lagt, hvorfor klækningen ikke bliver synkroniseret, hvis der er flere æg. Ungerne er flyvefærdige efter 50-60 dage, men kan forlade reden før. De er uafhængige af forældrene efter 20-24 uger.

Målsætning

- At årligt registrere flest mulige af yngleparrene af stor hornugle i Danmark.
- At registrere ynglesucces som mislykket yngleforsøg, antal redeunger og/eller antal udføjne unger

- At undersøge redelokaliteter for døde unger (ungerester) efter udflyvningen

Undersøgelsesområde

Alle kendte par af stor hornugle findes i Jylland, hvorfor dette naturligt må være det vigtigste undersøgelsesområde. Der har de seneste år også holdt en fugl til ved en råstofgrav i Storstrøms Amt, den mangler dog tilsyneladende en mage.

Arten er på udpegningsgrundlaget som ynglefugl i følgende EF-fuglebeskyttelsesområder:

- Rold Skov (IBA 4)
- Lille Vildmose (IBA 7)
- Salten Langsø (IBA 33)
- Skove og heder ved Bryrup (IBA 34)
- Hostrup Sø, Assenholm Mose og Felsted Vestermark (IBA 58)
- Lindet Skov, Hønning Plantage, Lovdrup Skov og Skrøp (IBA 66)

På følgende IBA'er er stor hornugle fokus-art:

- Nørlund Plantage og Harrild Hede (IBA 162)
- Ovesø (IBA 21)
- Hanstholm Reservatet (IBA 22)

Mange af IBA-lokaliteterne er beskrevet på DOF's hjemmeside, se mere her: <http://www.dofbasen.dk/IBA/>

Optællingsmetode

Arten eftersøges bedst ved at lytte efter stemmen i den sene vinter og det tidlige forår. På dette tidspunkt er fuglene stemmemæssigt aktive omkring skumring, og fuglene vil altså ret let kunne registreres, hvis de er til stede.

Kendte ynglelokaliteter eftersøges hvert år, for at undersøge om parret stadig er aktivt, samt kontrol af ynglesucces. Man skal dog være opmærksom på, at parrerne godt kan skifte redested indenfor samme territorium. At reden fra forrige år ikke er anvendt, er altså ikke ensbetydende med, at parret ikke yngler, og yderligere eftersøgning bør foretages. Forstyrrelse af parret skal dog undgås i forsøg på at finde reden.

En vigtig kilde i forbindelse med registrering af arten er lokale skovejere/beboere, som har deres daglige gang i områderne, hvor stor hornugle yngler. Disse kontaktes typisk, når ynglesæsonen er overstået.

Moniteringskalender

15/2 -15/3: Etableringsfasen. Potentielle nye ynglelokaliteter (evt. redesteder) lokaliseres. Gylp og klatter eftersøges. Undgå forstyrrelser af parret.

15/3 -25/4 (15/5): Rugeperiode. Reden må ikke forstyrres i denne periode, observationer bør foretages på god afstand med kikkert.

15/4 -20/6: Ungeopfostring. Eventuel ringmærkning af ungerne, når de er 4-5 uger gamle.

10/6 -15/7: Ungeudflyvning: Ungeproduktionen vurderes som antal udflyjne unger.

Rapportering

Alle observationer af fugle i yngletiden bør rapporteres, men særligt fugle, der udviser tegn på yngleforsøg.

Rapporteringen sker i DOFbasen (www.dofbasen.dk), DOF's Internetbaserede database over fugle, som alle kan bidrage til. Inddateringen bør ske snarest muligt efter optællingernes udførelse, og så mange detaljer om adfærd samt uddybende stedbeskrivelse bør angives. Fejlslagne yngleforsøg samt udeblivende par på kendte ynglelokaliteter er også meget relevante at rapportere. Det er muligt at hemmeligholde observationer, hvis man mener, at de er af følsom karakter. I givet fald kan kun artskoordinatoren og de centrale koordinatører få adgang til disse data. Man kan også rapportere sine observationer til artskoordinatoren eller til DATSY's centrale koordinator i Fuglenes Hus. Vejledning til installation af programmet, brugeroprettelse, indtastning m.m. kan findes her:

<http://www.dofbasen.dk/help.php>

Bearbejdning

Følgende kategorier og definitioner anvendes til vurdering af ynglepar på den enkelte lokalitet:

- *Sikkert ynglepar*: Direkte ynglebevis - dvs. rugende fugl, æg, dununger, gamle fugle med føde til unger eller nyudfløjne unger.
- *Sandsynligt ynglepar*: Gentagne registreringer af territoriehævdende fugle eller parringsadfærd i en velegnet ynglebiotop.
- *Muligt ynglepar*: Enkeltobservationer af en eller flere fugle i yngletiden på en velegnet ynglebiotop.

Når den samlede kendte ynglebestand opgøres, benyttes formlen: (sandsynlige+sikre) - (mulige+sandsynlige+sikre). Er der eksempelvis registreret 3 sikre, 2 sandsynlige og 1 muligt ynglepar, vil bestanden opgøres til (2+3) - (1+2+3) = 5-6 ynglepar.

Referencer og relevant litteratur

Bibby, C. J. et al. 1992: Bird Census Techniques. Academic Press Limited.

Cramp, S. & K. E. L. Simmons 1985. Handbook of the birds of Europe, the Middle East and North Africa. Vol. IV Terns to Woodpeckers. Oxford University Press.

Fagdatacenter for Biodiversitet og Terrestrisk Natur (B-FDC) (2004-): Den danske Rødliste. Danmarks Miljøundersøgelser. (html).

Findes på: <http://redlist.dmu.dk>

Grell, M. B. 1998: Fuglenes Danmark. G.E.C. Gads Forlag.

Grell, M. B.; Heldbjerg, H.; Rasmussen, B.; Stabell, M., Tofft, J. og Vikstrøm, T. (redaktører.). 2004. "Truede og sjældne ynglefugle i Danmark 2003". DOFT nr. 98.

Tilgængelig på: http://www.dof.dk/pdf/datsy/Doft_08_2004_LOW.pdf

Meltofte, H. og Fjeldsø, J (red.) 1998: Fuglene i Danmark. GEC Gads Forlag.

Møller, A. P. 1984: Metoder til overvågning af fuglelivet i de nordiske lande. Nordisk Ministerråd.

Nyegaard, T. & M.B. Grell (red.) 2007: Truede og sjældne ynglefugle i Danmark 2006. Dansk Ornitologisk Forening. (html). Tilgængelig på: <http://www.dof.dk/sider/images/stories/proj/datsy/dokumenter/DATSY2006.pdf>

Nyegaard, T. & M.B. Grell (red.) 2006: Truede og sjældne ynglefugle i Danmark 2005. DOFT 100: 11-28. Tilgængelig på: http://www.dof.dk/sider/images/stories/proj/datsy/dokumenter/DATSY_DOFT_2_06Low.pdf

Pihl, S. og Hahlert, J. 2004: Overvågning af ynglefugle. DMU.